

KATSAUKSIA

Paavo Ravilan täyttäessä 60 vuotta

Heinäkuun 5. p:nä 1962 saavuttaa akateemikko Paavo Ravila 60 vuoden iän. Tultuaan ylioppilaaksi 1921 hän alkoi opiskella kotikaupunkinsa Turun uudessa yliopistossa, jonka kasvateista ensimmäisenä hän suoritti filosofian kandidaatin tutkinnon 1924. Vaikka kiinnostus filosofiaan, alkuperäiseen pääaineeseen, jäikin pysyväksi, havaitsi nuori mies pian kielitieteen omimmaksi alakseen. Ravila siirtyi jatkamaan opintojansa Helsingin yliopistoon, jossa hän sai opettajiksensa mm. Yrjö Wichmannin, J. J. Mikkolan ja Frans Äimän. Mordvan tutkimuksen alalla kaivattiin Heikki Paasosen työn jatkajaa, ja niinpä Ravila aluksi keskittyi tähän kieleen. V. 1929 hänen onnistui päästä käymäänkin mordvalaisten luona, mutta kun matka olosuhteiden pakosta päättyi lyhyeen, hän valitsi jo samana vuonna kenttätyölensä uuden kohteen Petsamon merilappalaisten keskuudesta ja jatkoi tutkimuksiaan siellä seuraavanakin vuonna. V. 1932 Ravilasta tuli filosofian tohtori ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen dosentti, ja kaksi vuotta myöhemmin hän vastaanotti kutsun Turun yliopiston suomen ja sen sukukielten professorin virkaan. Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen professorina hän toimi v:sta 1949 v:een 1956, jolloin hänet nimitettiin Suomen Akatemian jäseneksi. Eteväenä hallintomiehenä ja organisaattorina Ravila on saanut hoidtaakseen huomattavia luottamustehtäviä: hän oli Turussa humanistisen tiedekunnan dekaanina 1948—1949, Helsin-

gissä historiallis-kielitieteellisen osaston dekaanina 1951—1952, yliopiston vararehtorina 1952—1953, rehtorina 1953—1956 ja Valtion humanistisen toimikunnan puheenjohtajana 1953—1961 sekä toimii Suomalais-ugrilaisen Seuran esimehenä v:sta 1954. Hän on kutsuttuna edustanut tutkimusalaansa myös ulkomaiden yliopistoissa, mm. Upsalassa vt. professorina 1947—1948 ja Yhdysvalloissa luennoitsijana kahteen otteeseen, 1951 Bloomingtonissa ja kuluvana vuonna New Yorkin Columbia-yliopistossa. Useat koti- ja ulkomaiset tiedeseurat ovat antaneet Ravilan tutkimustyölle tunnustusta valitsemalla hänet jäsenekseen.

Paavo Ravila aloitti tieteellisen uransa äännehistorioitsijana. Lahjakkaan itsenäisen tutkijan tuntomerkit ovat selvästi näkyvissä jo hänen ensimmäisessä tuotteessaan »Über eine doppelte Vertretung des urfinnischwolgaischen *a der nicht-ersten Silbe im Mordwinischen» (FUF 20, 1929). Tekijä toteaa, että mordvan jälkitavujen *a:n kahtalainen kehitys on yhteydessä kantamordvan sanapainoon, joka taas on muotoutunut sanojen vokaalirakenteen perusteella. Osoittaessaan kantamordvan vokaali- ja aksenttisuuhteiden kaikessa olennaisessa olevan myöhäisen erikoiskehityksen tulosta Ravila riisti pohjan Setälän vokaalien astevaihtelua koskevalta teorialta, jonka mukaan mm. mordva ja lappi kuvastaisivat suomalais-ugrilaisesta kantakielestä periytyviä vokaali- ja painovaihteluita. Vaikka tutkielmassa paikka paikoin sovelle-

Paavo Ravila

taan Setälän terminologiaa ja annetaan hänen teoriallensa tunnustustakin, ei tekijän kerettiläinen perusasenne voi jäädä lukijalta salaana.

Eräissä pienemmissä kirjoituksissa Ravila on mielenkiintoisesti eritellyt mordvan äännehistorian muita yksityiskohtia. »Zum Einfluss des Russischen auf das Mordwinische» (Suom. tiedekat. toim. B 27, 1932) pohtii venäjän vaikutusta mordvan äänneiden kvaliteettiin ja prosodisiin ominaisuuksiin. Artikkelissa »Lisä mordvan äännehistoriaan» (Vir. 1944) selvitetään mordvan loppuheiton kronologiaa. Vielä mainittakoon »Zur Vertretung des **kt* im Mordwi-

nischen» (SUST 67, 1933), »Ein Fall des Wechsels *ks* ~ *vs* im Mordwinischen» (FUF 21, 1933) sekä »Ein Beitrag zur Geschichte der Vokalharmonie im Mordwinischen» (NyK 50, 1936).

Ravilan väitöskirja »Das Quantitätssystem des seelappischen Dialektes von Maattivuono» (SUST 62) on syystä saanut yksimielistä tunnustusta lapin kielen monivahahtaisen äännekvantiteetin terävänä analyysinä. Tutkimastaan murteesta käsin tekijä tunkeutuu syvälle ilmiöiden historiallisiin yhteyksiin, ja hänen erällä havainnoillansa on ollut lapin äännehistoriassa käänntekevä merkitys. Niistä ehkä tunnetuin on kanta-

lapissa syntyneiden »etymologisesti lyhyiden» ja »etymologisesti pitkien» vokaalien kategoriain johtaminen esilappalaisten vokaalien laajuuseroista.

Lapin kielen äännehistorian alalta Ravila on julkaissut koko joukon muitakin tutkimuksia. Aikaisemmin vähän huomioituja äänneilmioita, mm. sandhin esiintymistä, hän tarkastelee lectio praecursoriassaan »Sananalkuisesta ja -lop-puisesta konsonantismista Maattivuonon lappalaismurteessa» (SUSA 45, 1932). Laajahko »Probleme des Stufenwechsels im Lappischen» (FUF 33, 1960) kohdistuu pääasiallisesti eteläläpin astevaihteluttomuuteen, jonka kirjoittaja tutkijain enemmistöön yhtyen katsoo sekundääri-seksi. Hän esittää oman käsityksensä myös toisesta kiistanalaisena olleesta kysymyksestä, nim. kantalapin geminaattojen (xx-sarjan) heikon asteen sekä alkup. yksinäiskonsonanttien (x-sarjan) vahvan asteen keskinäisestä suhteesta, sekä tähdentää periaatteellista eroa foneettisen (so. pelkästään kvantitatiivisen) ja fonemaattisen (esim. *t : ð*) vaihtelun välillä. Kuten jo Vir. 1951 painetussa artikkelissa »Astevaihtelun arvoitus», tekijä pitää foneettista vaihtelua fonemaattista vanhempana ja otaksuu astevaihtelun saaneen alkunsa geminaattojen lyhentymispyrkimyksestä, joka tietyn edellytyksin olisi aiheuttanut seuraus-ilmion yksinäisklusiileissa. Molemmat viimeksimainitut tutkielmat kuvastavat kirjoittajan perehtyneisyyttä strukturaalisen kielitieteen teorioihin, joihin hän ensimmäisellä Amerikan-matkallaan lienee erityisesti syventynyt.

V. 1935 ilmestynyt runsassisältöinen »Die Stellung des Lappischen innerhalb der finnisch-ugrischen Sprachfamilie» (FUF 23) on äänne- ja muoto-opilliselle pohjalle rakentuva synteesi, jommoisia muuten kaivattaisiin kaikistakin suomalais-ugrilaisista kielistä. Ravila päätyy epäilemättä oikein korostamaan kantalapin ja kantasuomen läheistä sukulaisuutta; olennaisin osa lapin kieltä palautuu hänen mukaansa esisuomalaiseen

kielimuotoon, joka oli vielä olemassa muiden suomalais-ugrialaisten kielten siitä jo erkaannuttua.

Yllämainitun tutkielman valmistumis-aikoihin ilmenee Ravilan aihepiirissä laajenemista moneen suuntaan. Äänneopillisiinkin problemeihin hän tosin jatkuvasti palaa, kuten aikaisemmin puhe-naolleiden lisäksi osoittavat mm. artikkelit »Onko viro painotukseltaan voimakkaasti sentraalistunut kielimuoto?» (Vir. 1936), affektipitoisten sanojen äännteellisiä omituisuuksia eri näkökulmista ansiokkaasti selittävä »Onomatopoeiet-tisten ja deskriptiivisten sanojen asema kielen äännesysteemissä» (Vir. 1952, engl. FUF 31) sekä viime vuosina käytyyn periaatteelliseen keskusteluun tärkeää lisää tietävä »Kvantiteetti distinktiivisenä tekijänä» (Vir. 1961). Kuitenkin Ravilan tuotannossa valtaavat 1930-luvun puolivälin jälkeen selvästi keskeisen sijan kieliopin peruskysymykset, ennen kaikkea sellaiset, jotka liittyvät uralilaisen fleksion ja syntaksin kehitykseen. Monilukuiset ovat ne näitä aloja sivuavat tutkimukset, joilla hän on henkevästi ja suurta oppineisuutta osoittaen laventanut suomalaisen fennougriastian liikkuma-alaa.

Sanaluokkien alkuperää Ravila on pohtinut useaan otteeseen. Kirjoituksessa »Sanaluokat, erityisesti uralilaisia kieliä silmällä pitäen» (Vir. 1953, saks. SUSA 59) hän lähestyen eräiden indogermanistien käsityksiä asettaa formaalisiin perusteisiin sanaluokkiemme lähtökohdaksi kaksi toisistaan selvästi eroavaa protetnillistä kantasaneluokkaa: yhtäältä yksitavuiset viittaussanat (pronominit) ja interjektiot, toisaalta kaksitavuiset nimityssanat.

Morfologian alkukantaisiin ilmiöihin kuuluvaa sanojen yhdistystä käsittelee »Die Entstehung der exozentrischen Nominalkomposita in den finnisch-ugrischen Sprachen» (FUF 29, 1946). Usein toistettu väite, että ns. bahuvihi-yhdyssanat (esim. *mustaparta*) palautuisivat vanhoihin nominaalilauseihin, saa

siinä osakseen vakuuttavalta tuntuva kritiikkiä; kirjoittajan mielestä tällaisten sanojen määräysosa ei ole voinut olla koskaan predikaatin, vaan alusta pitäen attribuutin funktiossa. Tutkielmat »Nomen verbale suomalais-ugrilaisissa kielessä» (Vir. 1945) ja »Suomalais-ugrilaisen kielten taivutuksen historiaa» (ibid.) kuuluvat aiheeltaan varsin läheisesti yhteen. Niissä esitetyn ajatuksen mukaan suffiksit ovat ikivanhoja konstruktioelementtejä, joiden alkuperäisenä tarkoituksena on ollut ainoastaan sanojen liittäminen toisiinsa. Kaasuspäätteet ovat mahdollisesti kehittyneet samoista konstruktioelementeistä kuin johtimet, ja kaikkien näiden suffiksien alkujuuria olisi etsittävä pronomineista. »Über das finnisch-ugrische Komparativsuffix» (FUF 24, 1937) antaa mielenkiintoisen tulkinnan suomalais-lappalais-unkarilaisen komparatiivisuffiksin kehittymisestä nykyiseen tehtäväänsä tiettyjen paikallisten merkitysten ilmaisimen funktiosta. Artikkelissa »Zur Geschichte der Deklination der Personalpronomina in den uralischen Sprachen» (SUST 98, 1950) Ravila ottaa esille sanaryhmän, jonka taivutusmuodoissa ilmenee deklinaation historian tutkimuksessa varteenotettavia vanhakantaisia piirteitä.

Konjugaation synnyn ongelmat ovat niin ikään Ravilaa askarruttaneet. Hän arvostelee tutkielmassa »Suomalais-ugrilaisen kielten tempusvartaloiden muodostumisesta» (Vir. 1957, saks. SUSA 59) hyvin perustein Budenzin ja Setälän oppia tempusvartaloiden palautumisesta kauttaaltaan nomen agentis -muotoihin; esim. sm.-ugr. preteritisuffiksin *j:n kohdalla on lähtökohdaksi ilmeisesti otettava nomen actionis (t. nomen acti). Samassa hengessä Ravila on sangen mielenkiintoisella tavalla tulkinnut subjektiivisen ja objektiivisen konjugaation eroa. Edellisessä tapauksessa verbillä on ollut nomen agentiksen, jälkimmäisessä nomen actioniksen luonne, ja tästä selittyy, miksi objektiivisen konjugaation persoonapäätteet ovat usein possessiivisuffikseja (esim.

»minä tapan [sen]» < »tapponi»), ks. »Om konjugationens uppkomst i de uraliska språken» (Kungl. hum. vet.-samsfundet i Uppsala, årsbok 1948). Johdattavana periaatteena Ravilalla on ollut konjugaatiota selvitellessään uralilaisen lauseen alkuperäinen nominaalisuus. Tältä pohjalta lähtien hän artikkelissa »Nominaalilause ja finiittimuodot» (Vir. 1960) päätyy tulokseen, että finiittimuodot ovat varsinaisesti syntyneet vasta silloin, kun nomen actioniksesta tuli preteritimuoto, jonka vastakohtaksi preesensin kategoria olisi kehittynyt. Sana-vartaloiden rakenteen ja taivutusopillisen systeemin välillä vallitsevaa vuorovaikutusta valaisee yhden suomalais-ugrilaisen kielen osalta »Über die Entstehung des tscheremissischen Konjugationssystem» (FUF 25, 1938), joka samalla tarjoaa tärkeän kiinnekohdan suomen kielen vartalotyyppien kronologialle.

Kahdessa edellisessä kappaleessa käsitellyjä tutkimuksia on tässä luonnehdittu lähinnä morfologiseksi, mutta useimpia niistä voidaan pitää myös lauseopillisina. Vastaavasti ne Ravilan kirjoitukset, joiden painopiste on syntaksissa, sisältävät runsaasti myös morfologian kannalta varteenotettavaa. Ravilan tutkijapolulle onkin luonteenomaista sen suuntautuminen kielikuntamme aamuhämärän maille, missä monet selviöiksi tajua-mamme rajat häipyvät. Näillä ääri-alueilla liikkuu yli sata-sivuinen »Über die Verwendung der Numeruszeichen in den uralischen Sprachen» (FUF 27, 1941), jonka aihepiiriin kytkeytyvät suomeksi ilmestyneet »Numerusprobleemeja» (Vir. 1938) ja »Uralilaisen lauseen alkuperäisestä rakenteesta» (Vir. 1943). Tekijä esittää seuraavat päätteet: monikon ja kaksikon tunnukset ovat lauseessa alkuaan liittyneet vain predikaattiin ja vasta myöhemmin, kongruenssin kehityksessä, yleistyneet myös subjektiin; subjekti on ollut nominaalimuotoisen predikaatin attribuutti; kantakielessä vallitsi lauseenjäsenten välillä yksinomainen

alistussuhde, johon verrattuna rinnastussuhde siis olisi sekundaarinen. Kongruenssi-ilmion alkuperää Ravila on myöhemmin tarkastellut toisesta näkökulmasta artikkelissa »Adjektiiviattribuutin kongruenssin synty suomen kielessä» (Sananjalka 2, 1960). »Lauseopin periaatekysymyksiä» (Vir. 1944) osoittaa kielifilosofian suvereenia tuntemusta, joka kuitenkin ei ole millään tavoin saanut tekijää itseänsä lähtemään tälle tielle. Päinvastoin hän lausuu kirjoituksessaan, jonka kärki kohdistuu luonnollisen kielen formaalistamispyrkimykseen, näinkin: »Filosofiset kielentarkastelijat ovat vähäisiä poikkeuksia lukuunottamatta aina nähneet kielessä ennen kaikkea kangistuneen, staattisen systeemin, šakkipelin. Mutta niinpä itse tiedekin on heidän harjoittamanaan jähmettynyt kipsimunien hautomiseksi.» Uralilaisen lauseen rakennetta ja sen historiaa koskevista käsityksistensä Ravila on laatinut muutamaan sivuun mahduttuvan tiivistelmän »Sentence structure» Björn Collinderin teokseen »Comparative Grammar of the Uralic Languages» (1960).

Ravilan nuoruusvuosien etymologiset artikkelit on tässä sivuutettava pelkällä maininnalla. Sanahistorian tuloksia hän on soveltanut muutamaiin arvokkaisiin, paleolingvistiikkaa ja suomalais-ugrilaisen kansojen esihistoriaa käsitteleviin tutkielmiinsa, kuten »Die Lappen und Fennoskandien» (Germanen und Indogermanen, Festschr. für Herman Hirt 1936), »Lappalaisten ja lapin kielen ongelma» (Suomalainen Suomi 1957) ja »Suomen suku ja Suomen kansa» (Suomen historian käsikirja I, 1949).

On ymmärrettävää, että Ravilan kaltainen avarakatseinen ja tieteellisen tyylin oivallisesti hallitseva tutkija on useinkin tuntenut tarvetta kartoittaa kielenilmiöiden kenttää sen koko laajuudelta sekä arvioida kielitieteellisiä teorioita ja metodeja. Periaateopin alalla on hänen filosofian koulussa hioutunut esitystekniikkansa täysin persoonallinen, voipa sanoa jäljittele-

mätön. Huomionarvoisia ja opettavia ovat mm. »Mitä on ns. jafetidologia?» (Länsi 1938), »Kielentutkimus ja positivismi» (Länsi 1941), »Suomalais-ugrilaiset kielet ja yleinen kielitiede» (Vir. 1949), formalismia arvosteleva »Totuus ja metodi kielitieteessä» (Vir. 1951), »Kieli ja kansanluonne» (Suomalainen Suomi 1952), tekijän Meillet'ltä omaksuman ja useihin tutkimuksiinsa soveltaman konvergenssin periaatteen merkitystä tähdentävä »Kantakieli kielihistorian peruskäsitteenä» (Vir. 1959, saks. SUSA 60), fonologian ja strukturalismin oppeja luonnehtiva »Kielitieteen yhtenäisyys» (Sananjalka 1, 1959, saks. SUSA 60), edelleen »Suomen kielen rakenteen länsimaisuus» (Tieteen päivät 1954), »Mitä on ymmärrettävä struktuurilla?» (Vir. 1959) sekä matemaattisen kielentutkimuksen tavoitteita selostava »Kieli ja kommunikaatio» (Suom. tiedeseuran vuosikirja 37, 1959). Kielitieteellisiä periaatteitaan Ravila esittää myös selväpiirteisessä käsikirjassa »Johdatus kielihistoriaan», joka ilmestyi 1946 sekä uutena, laajennettuna painoksena 1961. Teoksen nimi viittaa Ravilan kaikessa tutkimus- ja arvostelutoiminnassansa edustamaan vakaumukseen, että kielen tutkimus on sen historian kirjoitusta.

Tutkimusaineiston kerääjänä ja julkaisijana Ravila on suuresti ansioitunut. Maattivuonossa ja sen lähiseuduilla kirjaanpannut tekstit ilmestyivät 1931 (»Ruijanlappalaisia kielennäytteitä Petsamosta ja Etelä-Varangista», SUST 61). Helsingissä 1930-luvun alkuvuosina oleskellut tunturilappalainen Juhani Nuorgam saneli Ravilalle syrjäisellä kotikulmallaan Inarin Iijärvellä säilyneitä merkittäviä uskomuksia, taikoja ja seidanpalvonnan muistoja, joista koostui arvokas kokoelma »Reste lappischen Volksglaubens» (SUST 68, 1934). Vv. 1938—1947 Ravila toimitti painosta H. Paasonen ainutlaatuiset mordvalaiset kansanrunouskeräelmät; neliosainen »Mordwinische Volksdichtung» -sarja (SUST 77, 81, 84, 91) on yli 2000 sivun laajuinen.

»Ersämordwinisches Wörterverzeichnis aus Maly Tolkaj» (SUSA 61, 1959) sisältää hänen omat Mordvan-retkellä kertyneet sanamuistiinpanonsa.

Ravilan monipuolisuudelle on kuvaavaa, että hän on kymmeniin nousevissa aikakaus- ja sanomalehtikirjoituksissa, jotka ovat laajalti saaneet suopean ja arvostavan vastaanoton, tulkinnut poliittikkamme, kulttuurimme sekä tieteemme näköaloja, useasti suomalaiskansallisten aatteiden ja perinteiden merkitystä korostaen.

Virittäjällä on Paavo Ravilan merkkipäivänä erityinen syy lämpimiin onnentoivotuksiin ja kiitoksiin, sillä päivän-

sankarin bibliografian silmäily osoittaa hänenkin kuuluvan niihin tyypillisiin suomalaisiin kielimiehiin, joille tämä aikakauskirja on ollut kaikkein useimmin käytetty foorumi. Havainto voi tässä tapauksessa tuntua hiukan yllättävältä, mutta epäilemättä prof. Ravila on julkaistessaan laajakantoisten teoriainsa keskeiset ideat ainakin supistelmina suomeksi äidinkielemme tutkimuksen äänenkannattajassa tahtonut muistuttaa siitä, että vertaileva fennougristiikka ei ole eksklusiivinen, fennistiikasta erillinen tieteenhaara, vaan pohja, jolta viimeksi-mainittu elimellisesti kasvaa.

ERKKI ITRONEN